

THEOLOGIA PRACTICA

Benkő Timea*

Kolozsvár

Zenei élet a Kolozsvári Protestáns Teológiai Intézetben**

Az előadás témáját kettős évforduló indokolta: 120 éves a Kolozsvári Protestáns Teológiai Intézet épülete, ahol 1895 őszén kezdte el működését az *Erdélyi Ev. Ref. Egyházkerület Theológiai Fakultása*; és 25 éves a Kolozsvári Protestáns Teológiai Intézet vegyes kara. Egy protestáns teológiai főiskola és vegyes karának együttes évfordulója kapcsán elkerülhetetlen kérdésekre szükséges válaszolnunk. Mi a szerepe a zenének a teológiai oktatásban? Miben látták az elődök a zenei nevelés, közelebbről az egyházzene oktatásának lényegét, és mit jelent ez napjainkban a lelkészképzés számára? Mi adja egy teológiai intézet énekkarának a létjogosultságát, és mi tehet sajátossá egy ilyen jellegű kórust?

Napjainkban talán túlzásnak tűnik Martin Luther határozott megállapítása:

„[...] fiatal teológusok sem valók a prédikátorságra, ha még előbb az iskolában az éneklést nem tanulták és nem gyakorolták.”¹

Pedig a tapasztalat azt mutatja, hogy a lelképásztorok szolgálatában valóban fontos szerepe van az éneknek, az éneklésnek, hiszen a legtöbb lelkész szinte

* Benkő Timea (Nagybánya, 1973) középiskolai tanulmányait Máramarosszigeten végezte, majd a marosvásárhelyi Református Kántor-Tanítóképző Főiskolán tanult. Teológiai tanulmányait a Kolozsvári Protestáns Teológiai Intézetben végezte (1994–1999), 2001-ben tett lelkész-képesítő vizsgát. 2000 óta a Kolozsvári Teológiai Intézet tanára. 2009-től a Lipcsei Teológiai Fakultás doktorandusza, doktori értekezését gyakorlati teológiából, liturgiából írja. Kutatási területe liturgika, liturgiátörténet, himnológia.

** Ez az írás annak az előadásnak szerkesztett változata, amely 2015. okt. 14-én hangzott el a Kolozsvári Protestáns Teológiai Intézet által szervezett *Felekezeti Teológia, egyetemes tudomány* témájú szimpóziumon.

¹ Martin Luther: *Asztali beszélgetések*. Válogatta, összeállította, jegyzetekkel ellátta és fordította Márton László. Helikon Kiadó, Budapest 1983, 198, *A muzsikáról*. [Isten egyik legcsodálatosabb ajándéka] fejezetben.

ugyanolyan gyakran énekel, vagy foglalkozik a gyülekezeti énekekkel, mint amilyen gyakran végez szolgálatot. Az istentiszteleten, a katekézisben vagy a lelkipáztörzés alkalmain egyaránt éneklünk és énekszövegeket idézünk, máskor pedig énekszövegekkel imádkozunk, olykor talán csak kiválasztjuk az énekeket, vagy éppen a kántor által kijelölt zeneszámokat kell a liturgiai keretbe találoán beilleszteni. Így vagy úgy, az ének és az éneklés szerves része a lelkipáztörzi szolgálatnak. És nem elhanyagolandó a zenének és éneklésnek a lelkipáztör saját lelki, imádságos életében betöltött szerepe sem, s talán ebben a tekintetben is érvényesül Luthernek a zenéről vallott másik ismert mondása:

„A muzsika szépséges, csodás adománya Istennek, és közel áll a teológiához. [...] Az ifjúságot mindegyre rá kell kaptatni erre a tudományra, mert az emberek finomak és járatosak lesznek tőle.”²

Az ének és egyházzene teológiai fakultásokra épített oktatásának elvi alapját tehát az adja, hogy az ének, gyülekezeti énekek éneklése, a liturgikus énekek a lelkipáztör szolgálatának, missziói munkájának és személyes imádságos életének szerves része. Ennek ellenére a nyugat-európai teológiai fakultások mai tanmenetében leggyakrabban nem találjuk meg sem a gyülekezeti éneklést mint kötelező tantárgyat, sem például az egyházzenét és a zenetörténetet. A teológiai főiskoláknak pedig nincs, vagy csak ritkán van saját kórusuk. Nagyobb egyetemi központokban működnek úgynevezett egyetemi kórusok (*Universitätschor*), amelyek azonban minden fakultás közös énekkarai, s ennél fogva elsősorban nem, vagy nem hangsúlyosan az egyházzene művelése a céljuk. Mindez azért alakult így, mert a nyugati teológiákon különvált a teológia mint tudomány művelésének és elsajátításának felsőoktatási intézménye és a tulajdonképpeni lelkészképzés. Ez utóbbi az egyes egyházak hatáskörében maradt, és a lelkipáztör szolgálatra készülő hallgatók, akik a teológiai fakultásokon már szert tettek egy többnyire elméleti tudásra, a teológia elvégzése után az úgynevezett lelkészképző, illetve segédlelkészképző tanfolyamokon (*Vikarusbildung, Predigerseminar*) szerzhetnek lelkipáztöri képesítést.

Magyar nyelvterületen a teológiai fakultásokat máig meghatározza a lelkészképző jelleg. Ebben egészen biztosan nem lényegtelen tényező, hogy nálunk a lelkészképzés évszázadokig a gimnáziumokhoz, illetve kollégiumokhoz kötődött, ahol azonban az énektanulás nem csupán a jövő szolgálatra tekintett, hanem a diákok alatt gyakorolt istentiszteleti életre és a tanulmányi évek alatt már elkezdett szolgálatra is. A kollégiumok, evangélikusoknál pedig a gimnáziumok diákjainak kórusa rendszeresen végzett istentiszteleti szolgálatot. Hét közben előre megtanulták, gyakorolták azokat az énekeket, amelyeket vasárnap a gyülekezettel együtt énekeltek.³

² Martin Luther: *i. m.* 198.

³ Az evangélikus gimnáziumok, valamint a református és unitárius kollégiumok zenei életéről ld. Bartha Dénes: Erdély zenetörténete. In: Asztalos Miklós (szerk.): *A történeti Erdély*. Erdélyi Férfiak Egyesülete, Budapest 1936, (595–644) 609–613. (<http://adatbank.transindex.ro/html/>)

Az iskolák tantervei már a 16. századtól kezdve dokumentálják a rendszeres ének- és zeneoktatást. Akkoriban főként az evangélikus és római katolikus iskolák emelkedtek ki ezen a téren. Az iskolaszabályzatok általában részletesen meghatározták az iskolában éneket-zenét oktató kántor feladatait, és az énektanítás alkalmait, illetve szabályozták az istentiszteleti énekes-liturgikus szolgálat alkalmait is. Az énektanítás alapja reggeli, még tanítás előtt gyakorolt latin himnuszéneklés és a déli 12 órai énektanítás volt.⁴

Az erdélyi református kollégiumokban csak a 17. század folyamán szervezték meg és tették rendszeressé az ének és zene tanítását. A gyulafehérvári Collegium Academicum ének-zene oktatását már Alstedius-Bisterfeld-Piscator iskolai szabályzatának tervezete is elrendelte (*Leges illustris scholae Transylvaniae*, 1630), amelyet Bethlen Gábor *Utasításának* (1620) figyelembevételével dolgoztak ki.⁵ Bartha Dénes megállapítása szerint Kolozsváron és Udvarhelyen a 17. század folyamán vált szabállyá a szerdai és szombati rendszeres énektanítás, de Nagybányán is 1651-től. A nagyenyedi kollégiumban a 17. század elején vezették be a zene- és orgonatanítást is, amelyről az orgonistának kellett gondoskodnia: a tehetősebbeket fizetség ellenében, a hátrányosabb helyzetű tanulókat azonban ingyen kellett oktatnia.⁶

Hogy a 18. század elején az ének-zene oktatása mégsem volt elég színvonalas az iskolákban, bizonyítja a kolozsvári főkonvizstórium 1739. szeptember 25-én kelt utasítása a kollégium gondnokaihoz. Ebben felpanaszolták az istentiszteleti éneklés megbotránkozott elhanyagolását, és sürgették a kollégiumok énektanításának megreformálását.⁷ Az 1746-ból származó adatok már a kolozsvári kollégium többszólamú éneklési gyakorlatát igazolják, 1753 óta pedig az udvarhelyi „cantus harmonicus”-ként emlegetett többszólamú éneklésről olvashatunk.⁸

alcim_pdf9316.pdf. 2015. okt. 4). Szabolcsi Bence: A XVIII. század magyar kollégiumi zenéje. In: Szabolcsi Bence: *A magyar zene évszázadai. II. Tanulmányok. XVIII–XIX. század.* Zeneműkiadó Vállalat, Budapest 1961, 5–120., különösen 20–31. Csomasz Tóth Kálmán: *Maróthy György.* Akadémiai Kiadó, Budapest 1978; Dobszay László: *Magyar zenei történet.* Mezőgazda Kiadó, Budapest 1998, 107–109. és 119–123.

⁴ Ld. Honterus brassói *Constitutióját* (1543) és a besztercei (1596), illetve nagyszebeni (1598) iskolaszabályzatokat. Bartha Dénes: *i. m.* 610.

⁵ Uo. Az *Előterjesztést (Articuli concementes illustrem Transylvaniae scholam)* és a *Főiskolai Törvényeket (Leges illustris scholae Transylvaniae)* magyar fordításban közli Koncz József: *A marosvásárhelyi evang. ref. kollégium története.* Különlenyomat a Kollégium 1883–1888. és 1894–95. iskolai évi Értesítőiből. Marosvásárhely 1896, (544–555) 552. A szabályzatok latin szövegét közli Szabó Károly: *Művelődéstörténeti adatok.* In: *Történelmi Tár.* 3 sorozat, 2. kötet. Magyar Történelmi Társulat – M. Tud. Akadémia Történelmi Bizottsága, Budapest 1879, 797–895. Vö. V. Ecsedy Judit: Újabb adatok a gyulafehérvári fejedelmi nyomda történetéhez. In: *Magyar Könyvszemle* 1991, (41–61) 41.

⁶ P. Szathmáry Károly: *A gyulafehérvár-nagyenyedi Bethlen-főtanoda története.* Nagyenyed 1868, 120. Idézi Bartha Dénes: *i. m.* 610.

⁷ Török István: *A kolozsvári ev. ref. collegium története.* Kolozsvár 1905, I. kötet, 118; III. kötet, 135. Idézi Bartha Dénes: *i. m.* 611.

⁸ Bartha Dénes: *i. m.* 611.

Az elvi alap, miszerint a teológiákon az ének-zene tanítása az istentiszteleti életre, valamint a jövődől elkész szolgálátára tekint. A fentebb felsorakoztatott sajátos történelmi összefüggések azt a jelenséget magyarázzák meg, hogy a magyar protestáns teológiákon ma is ott találjuk a gyülekezeti ének tanítását az oktatott gyakorlati tárgyak között, s ehhez kapcsolódva az egyházzenei ismeretek (zenetörténet, himnológia, kórus) oktatását. Sőt olykor annak lehetősége is adott, hogy a hallgatók a liturgikus orgonajáték vagy legalább a koráljáték alapjaival megismerkedjenek a teológiai évek alatt. Teológiáink stratégiája szerint tehát az egyházzene olyan tárgy, amelynek elsajátítása elengedhetetlen egy jövődől elkész szolgálátára nézve.

A zenei életnek szép hagyománya van a kolozsvári teológián is. A fakultás megalakulása óta működött énekkar, bizonyos időkben kisebb zenekar is. Ha csak a közelmúltat vizsgáljuk, meglepő, hogy az intézet milyen gazdag zenei választékot kínált. A Protestáns Teológiai Intézetnek 1990 februárjától volt vegyes kara (erről a vonatkozó részben szólunk részletesebben), majd 1993-ban Brian Johnston kanadai vendégtanár az angol nyelven éneklő kórust is megalapította, amely később férfikarrá alakult. Az 1990-es években virágoztak a kis együttesek is. A diákok saját kezdeményezéseként alakult meg egy gospelkórus, a *Septuálé* és egy régizene együttes, amely inkább az egyházi zene 16–17. századi darabjait szolgáltatta meg énekegyüttessel és blockflöte-consorttal. Sógör Csilla, a Kolozsvári Protestáns Teológiai Intézet ifjúsági elkészének felesége alapította meg a *Graduál-kórust*, amely időszakonként működött, és a magyar protestáns graduálok anyagát énekelte hangversenyeken, alkalmi istentiszteleteken és vesperákon. De voltak igen színvonalas folk-rock zenekarok is: a *Magvető*, a *Karanán*, a *Fűszál*, és nem utolsósorban időszakosan működött a teológia tanáraiból és munkatársaiból verbuválódott *Tanári* vagy *Családi Énekkar*, amelyet 2008-ig dr. Kovács László Attila vezetett, 2008 és 2010 között pedig Sógör Csilla.

A Református Teológus Ifjúság Ének- és Zene Egylete

A 19. század vége, 20. század eleje az egyesületek virágzásának korszaka volt. Ebben az időben alakul a Kolozsvári Református Theológiai Fakultás Ének és Zene Egylete is. Az egylet a teológushallgatók önképzőkörszerűen működő társasága volt, élén az egylet vezetőségével, elnökével és titkárával. A fakultás ének-zene tanára természetesen szakmailag irányította a *Kolozsvári Református Theológiai Fakultás Ifjúságának Ének és Zene Egyletének* működését, vezette az énekkart és zenekart. A diákokból szerveződött elnökség a szervezési kérdéseket (levelezés, hirdetések stb.), az adminisztrációt látta el, végezte a könyvelést, pénztárkönyvet vezetett.

Az egylet története még feldolgozásra vár. Irattára és kottatára a Kolozsvári Protestáns Teológiai Intézet könyvtárának anyagát gazdagítja.⁹ Az eddig feldolgozott anyagból most csupán néhány mozaikszerű részletet mutatnék be az ének-zene egylet működésének idejéből és a teológián folyó zenei életről. Az egylet célja „az egyházi művészet ezen ágainak ápolása s a nemes irányú szórakozás” volt.¹⁰ Az énekkar fellépett az intézeti ünnepélyeken, estélyeken és a helyi zenei rendezvényeken.

Úgy tűnik, hogy az első világháború idején az egylet ideiglenesen felfüggesztette tevékenységét, és 1922. november 5-én a Teológia Ifjúsági Egyletének kezdeményezésére szervezték újjá. Az újjászervezés tehát a Trianont követő időszakban történt. Érdemes ezt az adatot is figyelembe venni, amikor az ének-zene egylet újjászervezésének indoklásáról olvasunk a diákokhoz intézett felhívásban: a teológia ének-zene egyletének munkája „egyike a nagy kötelességeknek”, amelyekkel az akkori történelmi helyzetben a teológus ifjúságnak meg kellett küzdenie, s amelyek „kultúránk előbbre vitelét célozzák”, azaz a protestáns és a magyar nemzeti értékek ápolását egyaránt felkarolják.¹¹

A felhívás meghallgatásra talált, és a szervezés sikeresnek bizonyult, ugyanis az egylet ettől kezdve jól működött. A hirdetést követő vasárnap az egylet keretein belül működő énekkar már fel is lépett Nagy Gerő énektanár vezetésével, mégpedig egy figyelemre méltó alkalomból; a program szerint „a Kolozsvári Ágostai Hitvallású Evangélikus Egyházközség által a Lutheránus Petőfi Emlékezetét 1922. november 12-én fél hatkor a templomban felújító ünnepély”-en. Az ünnepélyen az énekkar Kapi Gyula *Isten a mi oltalmunk* című kórusművét adta elő. Alkalmi beszédet dr. Kirchknopf Gusztáv evangélikus lelkész, teológiai tanár mondott. Nem véletlenül éppen ő, és nemcsak azért, mert Kirchknopf Gusztáv volt a gyülekezet lelkésze, hanem azért is, mert a zenés istentisztelet perselyes gyűjtését az erdélyi magyar lutheránus papképzés céljaira szánták. A lutheránus papképzés különös támogatására és újjászervezésére azért volt szükség, mert a Trianoni határok miatt az erdélyi és partiumi evangélikusok lelkészképző intézmény nélkül maradtak. Az akkor még csak református lelkészképzést biztosító Teológiai Fakultás befogadta az evangélikusokat, és itt Kirchknopf Gusztáv magántanárként oktatta a sajátos lutheránus tárgyakat.

⁹ A Kolozsvári Református Theológiai Fakultás Ifjúságának Ének és Zene Egyletének irattára és kottatára még nincs rendszerezve. Az alábbi hivatkozásokban az egyes iratok rendelkezésünkre álló adatait adjuk meg: az irat megnevezését, lejegyzőjének nevét, adott esetben az irat keltezését is.

¹⁰ Nagy Géza: *A Kolozsvári Református Theológiai Fakultás Története*. Erdélyi Református Egyházkerület, Kolozsvár 1995, 99.

¹¹ „Az e téren (zenei téren) kifejtendő munkásságunk jöllehet csak egy szerény oldalhajtása azoknak a nagy kötelességeknek, amelyekkel meg kell küzdenünk, de ezzel is meg kell mutatnunk, hogy igaz lelkesedéssel s az együtt érzés melegségével veszünk részt minden munkánkban mely kultúránk előbbre vitelét célozza.” A Református Theológiai Fakultás Ifjúsági Egyesületének/Theologus Körének felhívása a fakultás ifjúságához. Kolozsvár, 1922. november 5. Jegyzői Csutak Ferenc elnök és Madaras Endre titkár.

A Protestáns Teológiai Intézet könyvtárának kottatárában sok partitúra, kotta maradt meg. Beszédés az ének-zene egylet 1924. évi *Leltári naplója* is. Ennek bejegyzései szerint 1924-ben a következők voltak az egylet szertárában: 1 pedálos cimbalom, fedővel, 2 vesszővel, 1 kottatartóval; 1 nagybőgő tokkal-vonóval; 1 cselló tokkal-vonóval, 1 brácsa vonóval, zöld vászontokkal; 1 kottatartó szekrény; 1 kottatartó; 1 karmesteri pálca. A vásárlási bizonylatok is megvannak, például Kodály Zoltán *Jézus és a kufárok*, *Pünkösdlő*, *Harangszó*, *Táncnóta*, *Jelenti magát Jézus* című szerzeményeinek megvásárlásáról, továbbá Vikár Béla *Örvendeztetek* és a *Szeretlek Uram* című műveinek kottáiról.¹²

A bécsi döntést követően az énekkar magyarországi körutat szervezett. Fel léptek a Budapesti Zeneművészeti Főiskola nagytermében. A koncertet a Magyar Rádió közvetítette. Az ifjak Délvidékre is lementek, és Szabadkán, Bácsfeketehegyén és Bácskossuthfalván énekeltek.¹³ Minden helyszínen ugyanazt a műsort mutatták be. Az énekkart Benedek Kálmán vezette, Maksay Albert kolozsvári teológiai tanár pedig előadást tartott *Tudománnyal és fegyverrel* címmel. Az énekkar műsora: *Hiszékegy* (!);¹⁴ Halmos László: *97. zsoltár*; Kodály Zoltán: *150. zsoltár*; Visky János – Berzsenyi Dániel: *Fohászkodás*; Vikár Béla: *Szeretlek Uram*; Kodály Zoltán: *Esti dal*; Halmos László: *7 magyar paraszt dal*; Kodály Zoltán: *Székegy keserves*; Ádám Jenő: *Balaton-Somogyi nóták*; Bárdos Lajos: *Széles a Duna*; *Szózat*.

A délvidéki települések meglátogatásának háttéréről a bácsfeketehegy koncert meghívó hátlapján olvasható ismertetőből értesülünk:

„Ennek a kitüntetésnek magyarázata abban a szoros kapcsolatban van, mely a kolozsvári református teológiai fakultást a délvidékhez fűzi. A 22 évi idegen uralom idején a mi fiaink a kolozsvári református teológián tanultak, s ez az iskola

¹² *Leltári napló*, 1924. III. 1.

¹³ „A Kolozsvári Református Theológiai Fakultás Énekkara, amely bátor kiállással, Erdélyben először tett bizonyoságot a népi irányzatú magyar énekkari művészet mellett, s amely az új magyar dalművészet megszerettetése terén a legtöbbet szolgált Erdélyben, május első felében anyaországi hangversenykörútra indul. Hangversenykörútja tanulmányi célokat is szolgál, amennyiben a jövődől magyar lelkipásztori nemzedék megismerkedik az anyaország nagyobb városaival is. A teológiai énekkar körútjának első állomása Budapest, ahol a Zeneművészeti Főiskolán szerepel, hangversenyét a Rádió Budapest II. hullámhosszán május 4-én délután 6 órakor közvetíti. A budapesti hangverseny jövedelmét az énekkar a fölépítendő Darányi Kálmán Diákház javára ajánlotta fel. A teológiai énekkar hangversenykörútját az teszi érdekessé, hogy nemcsak a nagyvárosokba, hanem két délvidéki magyar falu meghívását elfogadva, a falu népét is gyönyörködtetni fogja a magyar zsoltárok és népdalok szépségével. A kolozsvári teológia ezen a téren is példát mutat.” *Hirdetés*. A Kolozsvári Ref. Theológiai Fakultás Ének és Zene Egylete, Irattár. Keltezés és aláírás nélkül.

¹⁴ Az 1940-es években ez a mű gyakran szerepelt az énekkar műsorán. Az úgynevezett *Magyar hiszékegy* szerzője Papp-Váry Elemérné Sziklay Szeréna. *Hitvallás* című háromsoros verse, később pedig tíz versszakra bővített költeményének első szakasza a két világháború közötti időszak és különösen a Horthy-korszak „nemzeti imája” volt. Szabados Béla zenésítette meg. Vö. Papp-Váry Elemérné Sziklay Szeréna szócikk. In: Kenyeres Ágnes (főszerk.): *Magyar Életrajzi Lexikon 1000–1900*. Javított, átdolgozott kiadás. Arcanum, Budapest 2001, ld. <http://mek.niif.hu/00300/00355/html/ABC11587/11828.htm> (2015. okt. 12.).

látott el bennünket lelkipásztorokkal. Ezért a jelenlegi délvidéki református lelkipásztorok majdnem fele Kolozsvárról került ki.”¹⁵

1944. március 22-én Benedek Kálmánnak be kell vonulnia, később orosz hadifogságba került, ahonnan csak 1948-ban térhetett haza. Míg fogságban volt, a teológián Nagy András vette át az ének-zeneoktatást. Az eleinte csak 8 tagú, majd létszámában egyre gyarapodó énekkart pedig Csutak Csaba segédlelkész vezette.¹⁶ A zenekar több felszerelési tárgya elkallódott, tevékenysége szünetelt a háború után. Az ének és zeneegylet anyagi helyzete sem volt megnyugtató, alig volt pénztármaradványa, jövedelmeit mégis jótékonyossági célra fordította: a budapesti koncerttel a Darányi Kálmán Diákházat támogatták, máskor pedig a harctéren lévőket és a szegény hallgatókat.¹⁷

Az énekkar repertoárjából, valamint a hirdetésekben megfogalmazott célkitűzéseiből egyértelműen kitűnik, hogy a két világháború között a teológia énekkarának elsősorban a magyar népzenei kincs és az akkoriban kibontakozó magyar egyházzenei, olykor a népies kórusirodalom művelése volt a célja. A történelmi körülmények hatására a kórus egyházzenei, liturgikus jellege ebben az időben még háttérbe szorult.

Zenei élet az 1989-es fordulat után.

A Kolozsvári Protestáns Teológiai Intézet vegyes kara

A teológián nem szűnt meg teljesen a zenei élet 1944-et követően sem. Az időszak kutatása még várat magára, azonban a zenei élet lehetőségeit ebben a periódusban ugyanaz jellemezi, mint általában az egyház szolgálatát: beszorult a templom, illetve a teológia falai közé.

Az 1989-es változások nyomán ezen a téren is új lehetőségek adódtak. Az első hónapok nagyon zavarosak voltak, de ennek az időnek jó gyümölcsei is lettek. Egyikük pedig a Protestáns Teológiai Intézet vegyes kara.

A zenei élet terén elsőként az énekkar szerveződött át az akkori evangélikus ének-zenetanár és orgonaművész Kovács László Attila kezdeményezésére. Az énekkar átszervezéséről, pontosabban a vegyes kar alapításáról ezt írta 1990 februárjában Berkesi Sándorhoz, a Debreceni Református Kollégium Kántusának karnagyához intézett levelében:

„Egyébként Teológiai Intézetünkben még zajos és nyugtalan a helyzet. De azért megkezdjük a kóruspróbákat. Az újonnan felvett pót I. évfolyam, amelyben szép számban vannak lányok is, kórusunk teljes átszervezésére készített. Most

¹⁵ „Meghívó. A Kolozsvári Református Theológiai Fakultás Énekkara, a Darányi Kálmán Diákház javára Bácsfeketehegyen a D. M. K. Sz. és a K. I. E. segítségével a D. M. K. Sz. nagytermében hangversenyt rendez 1942. évi május 7-én csütörtökön este pontosan ½ 9 órai kezdettel.”

¹⁶ Nagy Géza: *i. m.* 292., 299. és 301.

¹⁷ Uo. 321.

lesz vegyes karunk is. Többek között Gárdonyi Zoltán *Szelíd szemed, Úr Jézus* művét óhajtom betanítani. Az első vegyes kari próba biztatónak bizonyult.”¹⁸

Röviddel megalakulása után a vegyes kar már énekelt a Protestáns Teológiai Intézet húsvéti ünnepélyén (1990 áprilisa), amelyen valóban felcsendült Gárdonyi Zoltán említett műve és Georg Friedrich Händel kórusműve, a *Győzelmet vettél* kezdetű húsvéti énekünk.¹⁹ Ettől kezdve az énekkar rendszeresen énekelt az intézetben tartott ünnepélyeken, évnyitókön és évzárókön, 1990. június 9-én pedig a kolozsvári evangélikus templomban évzáró zenés istentiszteleten is szolgált.²⁰ Ettől kezdve az énekkar egymás után tett eleget különböző felkéréseknek. Műsorát az európai és a magyar egyházi kórusirodalom művei alkották. Gyülekezetekben szolgált istentiszteleteken, kórustalálkozókon és zenei fesztiválokon lépett fel.

Kovács László Attila összeállított két *Kórusfűzetet* (1993 és 1996). Ezek olyan kórusmű-gyűjtemények voltak, amelyeket be szeretett volna tanítani. Az első kórusfűzet anyaga²¹ két nagyszabású hangversenykörút műsorát is adta. 1992 nyarán az énekkar székelyföldi turnén, 1993 szeptemberében pedig több németországi templomban hangversenyezett. A németországi hangversenyekre kórustáborban történt a felkészülés.

1994 májusában a vegyes kar a debreceni Bárdos Fesztiválon lépett fel, ahol Berkesi Sándor vezetésével közös műként énekelhette több száz énekessel együtt Gárdonyi Zoltán *Légy hív mindhalálig* és *Mondjatok dicséretet* című kórusműveit, valamint Kodály Zoltán *A magyarokhoz* című, Berzsényi Dániel versére írott szerzeményét.

Az énekkar első lemeze Illyefalván készült el 1994-ben *Mely igen jó az Úristent dicsérni* címmel.²² A lemez Kovács László Attila orgonamuzsikáját is tartalmazza, ő ugyanis orgonaműveket is eljátszott a legtöbb szolgálat alkalmával.

¹⁸ Kovács László Attilának, a Kolozsvári Protestáns Teológiai Intézet ének-zene tanárának Berkesi Sándorhoz, a Debreceni Kántus karnagyához intézett levele. Kolozsvár, 1990. február 23.

¹⁹ A Protestáns Teológiai Intézet húsvéti ünnepélyének programja. 1990. április 4.

²⁰ Kovács László Attila levele Berkesi Sándorhoz. Kolozsvár, 1990. május 30.

²¹ A kórusfűzet a következő műveket tartalmazza: Kodály Zoltán: *121. genfi zsolttár*; Rezessy László: *Királyi zászló jár elől*; Erich Ambroius: *Aldunk téged, Úr Krisztus*; Csorba István: *Dicsőség néked, Istenünk*; Csorba István: *Felvirradt áldott, szép napunk*; Michael Praetorius: *Feltámadt Krisztus*; Melchior Vulpius: *Dicsőség néked*; Sethus Calvisius: *Jézus Krisztus, mi megváltónk*; Marco Antonio Ingegneri: *Ó, áldott Jézus*; Fasang Árpád: *Jézus, Istennek báránya*; Gárdonyi Zoltán: *Felvirradt áldott szép napunk*; Bárdos Lajos: *Ékes nap*; Beharka Pál: *Krisztus él*; Bányai Jenő: *Krisztus Jézus ime él*; Viski János: *Hozsánna*; Fritz Werner: *Ó, siralom*; J.S. Bach: *Ím nézem azt a kertet*; J.S. Bach.: *Ó, drága Jézus*; Kodály Zoltán: *Jövel, Szentlélek Úristen*; Melchior Franck: *Pünkösdre*; E. Schneider: *Feltámadt Krisztus*; Halmos László: *Aroni áldás*; Menegali: *Jesu, salvator mundi*; Bárdos Lajos: *Nagybőjti kánon*; *Krisztus feltámadt* (gergorián); *A mélyből hozzád száll szavam* (spirituálé); Halmos László: *Húsvét van*.

²² A CD borítóján ez áll: *Mely igen jó az Úristent dicsérni* (*How joyful is to praise You – What is bet goed de Here God te loven*). Het koor van de theologische universiteit te Erdély zingt in de gereformeerde kerk van Iliceni (Illyefalva) te Roemenie – The choir of the theological university

Az 1990-es évek közepétől az énekkar sorra énekelhette alapító karnagya, Kovács László Attila szerzeményeit. Elsőként az 1. zsoltár ihlette motettával ajándékozta meg az énekkart. Az *Első zsoltár* 1995. október 20-án, intézetünk 100 éves évfordulója alkalmából szervezett ünnepi hangversenyén került bemutatásra a Farkas utcai református templomban.²³

A kórus műsorában felcsendültek az európai egyházzenei irodalom neves zeneszerzőinek művei, az egyházi évhez kapcsolódó motetták és kantáták is. 1995 decemberében az intézet karácsonyi ünnepélyén a vegyes kar orgonakísérettel adta elő Johann Sebastian Bach *Nun komm der Heiden Heiland* című, advent első vasárnapjára írt kantátáját. Még emlékezetesebb volt ugyanennek a műnek zenekari kísérettel való megszólaltatása 1996 februárjában, amikor az énekkar a Kolozsvári Magyar Opera zenekarának tagjaiból összeállt alkalmi zenekar együttműködésével adta elő a kantátát, a műnek megfelelő liturgikus keretek között, a kolozsvári evangélikus templomban megtartott istentiszteleten. Hasonló előadás volt 1998 decemberében Schütz *Weihnachtshistorie* című karácsonyi oratóriumának előadása a Protestáns Teológiai Intézet karácsonyi ünnepélyén.

1998-ban Kovács László Attila újabb egyházzenei szerzeményeit tanulhatta be az énekkar, a *Laudamust* és az *Ünnepi liturgiát* (Kyrie, Gloria, Sanctus, Benedictus), később pedig a *90. genfi zsoltár* saját feldolgozását. Ezek a művek hallha-

at Erdély sings in the reformed church at Ilieni (Illyefalva), Romania. Dirigent en organist: Kovács L. Attila. Cantilena, Amersfoort 1994.

1. Harangzó; 2. J. S. Bach: *a-moll kis prelúdium és fuga*.

I. Dicséretes és könyörgések (Praises – Lof- en smeekliederen); 3. *Mely igen jó az Úristent dicsérni*; 4. Rezessy László: (1912–): *Dicsérvételek út*. 5. Halmos László (1909–): *Legyen áldott Isten*; 6. *Mindenek meghallják*; 7. Gárdonyi Zoltán (1906–1986): *Bocsásd meg, Úristen*; 8. Gárdonyi Zoltán (1906–1986): *Mondjatok dicséretet*; 9. Bárdos Lajos (1899–1986): *Adjunk hálát mindnyájan*; 10. Szigethy Gyula (1904–1986): *Amint vagyok sok bűn alatt*; 11. Bengt Eriksson: *Szentlélek Isten, jöjj szívünkbe*; 12. *Arcadelt* (1514–1572?) nyomán: *Magasztalással, Istenünk, áldunk*.

II. Karácsonyi énekek (Christmas songs – Kerstliederen); 13. *Minden teremtmény ujjong örömben* (D.: francia. Sz.: Claude Rozier 1956); 14. Berkesi Sándor (1944–): *Jöjjetek Krisztust dicsérni*; 15. M. Praetorius (1571–1621): *Ím, földre szállt Emmanuel*; 16. Kodály Zoltán (1882–1967): *Örvendjen az egész világ*; 17. Bárdos Lajos (1899–1986): *Adjunk hálát immár*; 18. J. S. Bach: *g-moll kis prelúdium és fuga*.

III. Böjti és húsvéti énekek (Songs of Fast and Eastern – Passie- en Paasliederen); 19. Visky János (1906–1961): *Hozsánna!* 20. J. S. Bach (1685–1750): *Ó, drága Jézus, vajon mit vétettél*; 21. *Szégyentől ég az orcám* (D.: András Enikő, 1945. Sz.: András Ágoston, 1941–); 22. Rezessy László (1912–): *Ó, Jézus, emlékezzni rád*; 23. Halmos László (1909–): *Húsvét van*; 24. Beharka Pál: *Krisztus él!* 25. J. S. Bach: *Allein Gott in der Höh' sei Her* (Dicsőség mennyben Istennek).

IV. Genfi zsoltárok magyar feldolgozásban (Psalms – Geneefse psalmen met hongarse bewerking); 26. Maróthi György (1715–1744): *130. zsolt. – Tebozzád, teljes szívből*; 27. Kodály Zoltán (1882–1967): *121. zsolt. – Szemem a bércekre vetem*; 28. Maros Rudolf (1917–1982): *68. zsolt. – Hogyan felindul az Isten*; 29. András Béla (1909–): *80. zsolt. – Hallgass meg Izrael pásztora*; 30. Ráduly Emil: *89. zsolt. – Az úrnak irgalmát örököké énekelem.*²³

²³ Vö. az 1995. október 20-án, pénteken 20 órai kezdettel megtartott ünnepi hangverseny meghívójával és műsorával.

tók a 2002-ben kiadott második lemezen: *Énekeljétek az Úrnak új éneket*, melynek anyagát magyar szerzők művei alkotják.²⁴

A kórus fennállásának kiemelkedő eseménye volt Kovács László Attila *Kőkantáta* című, zenekarra és vegyes karra írt nagyszabású oratórikus jellegű művének bemutatása 2005-ben. A kantáta nagy sikernek örvendett. A bemutatón Guttman Mihály, a Romániai Magyar Dalosszövetség hajdani elnöke méltatta Kovács László Attilát és szerzeményét, és örömmel üdvözölte az új erdélyi egyházzenei művet. A kantátával újabb körútra indult az énekkar, és többek között Brassóban, Sepsiszentgyörgyön, Marosvásárhelyen és Csernátfaluban lépett fel.

2007 májusában ismét megfordult a teológia énekara a budapesti Zeneművészeti Akadémián, ez alkalommal a vegyes kar Bárdos-, Kodály- és Kovács László Attila-műveket énekelt.

2008-ban hirtelen változás állt be az énekkar életébe: dr. Kovács László Attila meghívást kapott a Nyíregyházi Evangélikus Gyülekezet lelkési állására. A meghívást elfogadta, majd az ének-zeneoktatást és az énekkart fokozatosan átadta tanársegédjének, Benkő Timeának. A váltás nem volt zökkenőmentes. Egyrészt azért, mert az átvételkor, 2008–2010 között Benkő Timea is ingázott Lipcséből, ahol ösztöndíjasként liturgikából készülő doktori dolgozatához gyűjtött anyagot. A két év alatt az énekkar meggyengült, és ismét csak az intézeti előadásokon énekelt. A próbákat időnként diákok vezették. 2009 tavaszán Sógor Csilla tanította be az Eperjesi graduál *János-passióját*. Ez az időszak semmiképpen sem tett jót az énekkarnak. Akkoriban el is terjedt a hír, hogy megszűnt a Protestáns Teológiai Intézet vegyes kara. 2010-től azonban újból sikeresen énekelt a Kolozsvári Egyetemista Kórusok Találkozóján, Református Lelkészkórusok Találkozóján (Nagyvárad-Varadinum), tudományos konferenciákon, és énekkari szolgálatot végzett gyülekezetekben.

A vegyes kar 2014-ben készített ismét CD-felvételt. Ez alkalommal Melchior Vulpius *Vater, Abraham, erbarme dich mein* című motettájával. Az énekkar Kovács András művészettörténész felkérésére adta elő a motettát 2013 novemberében a Babeş–Bolyai Tudományegyetem Történelemlkutató Intézetének Bethlen Gábor-

²⁴ A lemez borítóján ez áll: *Énekeljétek az Úrnak új éneket! Magyar egyházi kórusművek*. A felvételt a kolozsvári Farkas utcai református templomban az Agnus Stúdió készítette 2002. július havában. Közreműködik a Kolozsvári Protestáns Teológiai Intézet Énekkara. Orgona: Kovács László Attila. Vezényel: Kovács László Attila. S. C. Multiradix SRL 2002.

1. Bárdos Lajos: *Az Úristent magasztalom* (Illyés: *Sóltári énekek*, 1963); 2. Gárdonyi Zoltán: *Ó, én kegyelmes Istenem* (Balassi Bálint, 1554–1594); 3. Draskóczy László: *Győzhetetlen én kőszálom* (Rákóczi Ferenc bús éneke – 18. századi magyar ének); 4. Szokolay Sándor: *En vagyok a feltámadás* (Jn 11,25 és Róm 14,7–8); 5. Szokolay Sándor: *Ima rontás ellen – Fobász Erdély faluiért*; 6. Berkesi Sándor: *Bethlehem városba* (Karácsonyi népdalrondó); 7. Kovács László Attila: *En zörgetek kegyelmed idején* (Evangélikus Énekeskönyv 103. éneke. Szöveg: Gerok Károly, 1815–1895); 8. Kovács László Attila: *XC. genji zsoltár*; 9–16. Kovács László Attila: *Ünnepi liturgia*. 9. *Énekeljétek az Úrnak új éneket* – 98. zsoltár; 10. *Dicsőség az Atya Fiú Szentlélek Istennek* (Gloria Patri); 11. *Uram, irgalmazz* (Kyrie); 12. *Dicsőség a magasságos mennyekben az Istennek* (Gloria); 13. *Dicsériünk és áldunk Téged* (Laudamus); 14. *Hiszétek az egy Istenben* (Credo); 15. *Szent, szent, szent az Úr* (Sanctus); 16. *Krisztus, Isten báránya* (Agnus Dei); 17. Kovács László Attila: *Első zsoltár – motetta*.

konferenciáján. A motetta az ő előadásához kapcsolódott, és a konferenciakötet anyagát gazdagítja.²⁵

Ezzel a művel visszakanyarodtunk a történeti háttérhez és ahhoz a kérdéshez, hogy mi egy lelkészképző intézet énekkarának létjogosultsága. Vulpius motettáját 1628-ban²⁶ énekelték el a gyulafehérvári *Collegium Academicum* szász evangélikus diákjai a fejedelem nagy meglepedésére. A mű az egyházi évnek éppen azon a napján csendült fel, amelyre Vulpius a motettát írta, azaz Szentháromság ünnepe utáni első vasárnapon, a pünkösöd utáni második vasárnapon. Ezen a vasárnapon a nap evangéliuma és ígéhirdetési alapigéje a motetta alapját adó bibliai szöveg, a gazdag ember és a szegény Lázár példázata volt (Lk 16,24–25). A fejedelem a krónikás szerint ráripakodott a kántorra:

„»Miért akartátok ti elhitetni velem, hogy magyarul lehetetlen a zenei mesterség törvényei és hangjai szerint énekelni? Te agancsos, ha nem tanulod meg a zenét és az összehangzó éneklést, elmozdítalak az állásodból.« Megfenyegette továbbá a vele ellenkező kálvinistákat, hogy kényszeríteni fogja őket Dominus vobiscumot és muzsikát [ti. hangszeres kíséretű liturgiát?] énekelni, valahogy úgy, ahogyan azt Angliában teszik.»²⁷

A Protestáns Teológiai Intézet 120 éves évfordulóján és vegyes karának 25 éves évfordulóján tisztelettel és örömmel jelenthetem, hogy ez a változás végbement: a teológián, mint a kollégium egyik utódintézetében, a diákok tanulnak zenét, éneket és magyar nyelvű összhangzó, azaz többszólamú éneklést. Erről tanúskodik zenei tekintetben A *Kolozsvári Református Teológiai Fakultás Ifjúságának Ének és Zene Egyletének története, valamint zenei és egyházzenei tekintetben a Protestáns Teológiai Intézet vegyes karának 25 éves története és az énekkar repertóriuma*.

Felhasznált irodalom

- Bartha Dénes: Erdély zenetörténete. In: Asztalos Miklós (szerk.): *A történeti Erdély*. Erdélyi Férfiak Egyesülete, Budapest 1936, 595–644. (http://adatbank.transindex.ro/html/alcim_pdf9316.pdf. 2015. okt. 4.)
- Csomasz Tóth Kálmán: *Maróthy György*. Akadémiai Kiadó, Budapest 1978.

²⁵ A borítón ez áll: „Melchior Vulpius: *Vater Abraham, erbarme dich mein*. Előadja a Protestáns Teológiai Intézet vegyeskara, vezényel Benkő Timea, CD melléklet. A hangfelvétel a Sapiéntia EMTE stúdiójában készült (2014. november), hangmérnök Lénárd József Yogi.” Dáné Veronka – Horn Ildikó – Lupescu Makó Mária – Oborni Teréz – Rüszt-Fogarasi Enikő – Sipos Gábor (szerk.): *Bethlen Erdélye – Erdély Bethlene*. A Bethlen Gábor trónra lépésének 400. évfordulóján rendezett konferencia tanulmányai. Erdélyi Múzeum-Egyesület, Kolozsvár 2014.

²⁶ Kovács András becslése szerint. Ld. a 27. lábjegyzetet.

²⁷ Vö. Kovács András: Josef Trausch krónikaszerkesztményének Bethlen Gábor fejedelemről szóló anekdotái. In: Papp Klára – Balogh Judit (szerk.): *Bethlen Gábor képmása*. Speculum Historiae Debreceniense 15. Debreceni Egyetem Törénelmi Intézet, Debrecen 2013, (271–279) 277.

- Dáné Veronka – Horn Ildikó – Lupescu Makó Mária – Oborni Teréz – Rüszt-Fogarasi Enikő – Sipos Gábor (szerk.): *Bethlen Erdélye – Erdély Bethlene. A Bethlen Gábor trónra lépésének 400. évfordulóján rendezett konferencia tanulmányai.* Erdélyi Múzeum-Egyesület, Kolozsvár 2014.
- Dobszay László: *Magyar zenetörténet.* Mezőgazda Kiadó, Budapest 1998.
- Koncz József: *A marosvásárhelyi evang. ref. kollégium története.* Különlenyomat a Kollégium 1883–1888. és 1894–95. iskolai évi Értesítőiből. Marosvásárhely 1896.
- Kovács András: Josef Trausch krónikaszerkesztményének Bethlen Gábor fejedelemről szóló anekdotái. In: Papp Klára – Balogh Judit (szerk.): *Bethlen Gábor képmása.* Speculum Historiae Debreceniense 15. Debreceni Egyetem Történelmi Intézet, Debrecen 2013, 271–279.
- Martin Luther: *Asztali beszélgetések.* Válogatta, összeállította, jegyzetekkel ellátta és fordította Márton László. Helikon Kiadó, Budapest 1983.
- Nagy Géza: *A Kolozsvári Református Theológiai Fakultás Története.* Erdélyi Református Egyházkerület, Kolozsvár 1995.
- Papp-Váry Elemérné Sziklay Szeréna szócikk. In: Kenyeres Ágnes (főszerk.): *Magyar Életrajzi Lexikon 1000–1900.* Javított, átdolgozott kiadás. Arcanum, Budapest 2001, ld. <http://mek.niif.hu/00300/00355/html/ABC11587/11828.htm> (2015. okt. 12.).
- Szabó Károly: Művelődéstörténeti adatok. In: *Történelmi Tár.* 3. sorozat, 2. kötet. Magyar Történelmi Társulat – M. Tud. Akadémia Történelmi Bizottsága, Budapest 1879, 797–895.
- Szabolcsi Bence: A XVIII. század magyar kollégiumi zenéje. In: Szabolcsi Bence: *A magyar zene évszázadai. II. Tanulmányok. XVIII–XIX. század.* Zeneműkiadó Vállalat, Budapest 1961.
- V. Ecsedy Judit: Újabb adatok a gyulafehérvári fejedelmi nyomda történetéhez. In: *Magyar Könyvszemle* 1991, 41–61.

Levéltári forrás

- A Kolozsvári Református Theológiai Fakultás Ifjúságának Ének és Zene Egyletének irattára és kottatára:
- A Protestáns Teológiai Intézet Húsvéti ünnepélyének programja. 1990. április 4.
- A Református Theológiai Fakultás Ifjúsági Egyesületének/Theologus Körének felhívása a fakultás ifjúságához. Kolozsvár, 1922. november 5. Jegyző Csutak Ferenc elnök és Madaras Endre titkár.
- Hirdetés.* A Kolozsvári Ref. Theológiai Fakultás Ének és Zene Egylete, Irattár. Keltezés és aláírás nélkül.
- Kovács László Attilának, a Kolozsvári Protestáns Teológiai Intézet ének-zene tanárának Berkesi Sándorhoz, a Debreceni Kántus karnagyához intézett levele. Kolozsvár, 1990. február 23.
- Kovács László Attila levele Berkesi Sándorhoz. Kolozsvár, 1990. május 30.
- Leltári napló,* 1924. III. 1.
- Meghívó. A Kolozsvári Református Theológiai Fakultás Énekkarának hangversenye Bácsfeketehegyen, 1942. évi május 7-én.

Der Beitrag ist zum Anlass des 120-jähriges Bestehens des Reformierten Theologischen Fakultät in Klausenburg, und 25-jähriges Jubiläum des gemischten Chores des Protestantisch Theologischen Institutes in Klausenburg als Vortrag gehalten. Die Tradition eines Fakultätschores führt das alte Vorbild von den protestantischen Kollegien weiter, wo das Chorsingen sowie Musik- und Kirchengesangunterricht eine wichtige Rolle spielte. Diese Tradition wurde ab 19. Jahrhundert bis 1945 auch unter der Obhut des Gesang- und Musikvereins der Fakultät gepflegt. 1990 wurde vom Professor László Attila Kovács der gemischte Chor der Fakultät gegründet, der ab 2008 von Timea Benkő geleitet wird.

Schlüsselwörter: Kirchenmusik, Fakultätschor, Gesang- und Musikverein der Fakultät, Kirchenmusikunterricht, Protestantisch-Theologisches Institut in Klausenburg.

